

BÉRCESI-DIENES ERIKA

SZEGÉNY EMBER KŐLEVESE – BÁBSZÍNPADOK KÓSTOLÓJA

Absztrakt

A bábjáték – komplexitásával – a művészettel nevelés egyik legfontosabb eszköze. Korlátok és lehetőségek. Projektek, műhelymunkák bemutatása. Tantermen kívüli alkotás, eseményekhez kapcsolódás. A szegény ember kőleveise – a terhelő kő, a mostoha körülmények. A varázslat ötletei és a szellemi fűszerek. Út és eltökéltség a minden irányú maradandóság érdekében, a minden irányú képességek és gondolatok fejlődése érdekében, a gyermeki alkotókedv érdekében.

Kulcsszavak: tér, idő, játék, anyag, műhely, együttlét

Bevezetés

A bábjáték – természetéből adódó, eredendő komplexitásával – a művészeti nevelés, az alkotással nevelés egyik legfontosabb eszköze. Ezt szeretném alátámasztani a bemutatott példákkal. Bevezetőként vázolok röviden egy helyzetképet. Mennyi idő jut a bábos képzésre az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karán (ELTE TÓK)? Huszonöt éve dolgozom a Vizuális Nevelési Tanszéken. Kb. az első tíz évben négy szemeszterben történt az óvodapedagógusoknak a bábjátékoktatás. (Első évfolyamon, illetve az utolsó, harmadik évfolyamon; olyan remek kollégákkal, mint Mészáros Emőke, Ruzs Ágnes.) Mindenképpen aranykor volt, pl. a maradandóbb rögzülés, a több gyakorlati ismeret miatt, illetve a hallgatók a harmadik évben már jobban tudták kötni a módszertant a gyermekekhez és egyéb ismereteikhez is. Több információ érkezett vissza olyan egykori hallgatókról, akik a tanulmányaik után is rendszeresen folytatták a bábozást, akár óvodában, akár más kulturális vonalon. Azokban az időkben báb fesztiválokra is el tudtam vinni egy-egy kis csoportot, illetve elmentünk óvodákba, pl. karácsonyi bábjátékkal.

Tanító szakon, a bolognai rendszer előtt pár évig, szintén volt egy féléves bábóra. Az utóbbi bő tíz évben *mindössze egy szűk szemeszterben* történik az óvosok bábos

képzése. Ugyanígy a csecsemő- és kisgyermeknevelő szakon is. Tanító szakon egyáltalán nincs, bizonyos alkotási gyakorlatok közt szerepel 2 * 2 órában. A korábbi értékekből sok odaveszett.

Tér-idő-anyag-műhely tekintetében folyamatosan igyekszünk tágítani lehetőségeinket, ügyesen egyensúlyozni korlátainkon, a lehetőségek azonban újra és újra beszűkülnek. Játsszani vagy készíteni? Mindkettő másként, de egyaránt fontos. Mit sodor el az időhiány? S milyen utakat járunk be mégis? Következzenek a példák:

A kézzjáték, rögtönzött játékok:

1. kép: Manó Óvoda

A tárgyanimáció világa:

2. kép: Hófehérke

3. kép: A nyúl és a sün futóversenye

4. kép: A három kismalac

A részletben, anyagban gazdagabban és hosszabban kivitelezett bábok jelenetei:

5. kép: Weöres Sándor: Varázslók,
pálcás bábokkal

6.kép: Évszaktündérek – nagyobb
méretű textiles fakanálbábok, táncuk
zenére

7a. kép: Maskarás (maszkszerű) nagy zacskóbábok farsangra, illetve sünös, békás rövid kitalált etűdök asztali bábjátékkal

7b. kép: Busó zacskóbábok

2. Projektek, műhelymunkák bemutatása

Legtöbbjünkben közös, hogy a különböző életkorok találkoznak – kisebb-nagyobb gyerekek, diákok, tanárok –, fokozott „szimbiózisban” alkotnak, gondolkodnak együtt.

2.1. A **Prizma** alkotóműhely egy különleges, „édenkerti” utazás lehetett gyermekeknek, művésztanároknak egyaránt. Tér-idő-anyag-műhely szempontjából az ideális körülményeket jelentette. (Ez egy lényeges példa. Mi mindenre voltak képesek a gyerekek, fiatalok az itt felkínált úton?) Gödöllőn zajlott 2013-ban és 2014-ben. (A gödöllői Művészetek Háza támogatott ifjúsági pályázatához köthető.) A nagyszabású ifjúsági program része volt a többfajta művészeti, illetve kézműves tevékenységre invitáló műhely. Festés, grafika, szövés-varrás, nemezelés technikáit próbálta ki minden résztvevő, ezek mellett pedig én vezettem a papírművesség részét a műhelynek. 9–16 éves korig hirdettük, nem volt könnyű a tematika elgondolása. (Minden alkalommal igen vegyes korosztállyal dolgoztunk.) Cél volt a fiatalok részére alapos betekintést nyújtani a különféle vizuális alkotótechnikák világába, melyeken keresztül iparművészeti és képzőművészeti alternatívákat ismerhetnek meg egy gondolat, ötlet, érzés megfogalmazására. A cél az volt, hogy egyéni alkotómunkájuk során mérlegeljenek és vessenek össze hagyományos és „modern” megoldásokat is. A műfaji határok átlépésével, a különféle anyagok, felületek megmunkálásával, a különböző technikák elsajátításával fejlődjön szabad asszociációs készségük,

problémafelismerő és -megoldó gondolkodásuk, kombinatív és térérzékelő képességük. A világ jelenségeinek észleléséhez új szempontokat ismerjenek meg. A technikák és anyagok sokrétű alkalmazása, alakítása útján mélyüljön esztétikai ítéloképességük, a vizuális nyelv és kifejezőmód területén szabadabban mozogjanak. De legfőképp szeressenek alkotni, gondolkodni és játszani az anyaggal.

2.1.1. A három félévet lezáró Prizma tábor alkotómunkájának bemutatása

A gyerekek közösen találták ki egy, a pedagógusok által elkezdett mese – *A fák titkos szíve (Boldizsár)* – folytatását, amelyre a gyakorlat épült. A gyakorlati tevékenységhez kulcsszavakat kaptak a meséből, pl. madarak, víz, halak, varázs, víztükröz, Nap, virág, szeretet, kincseink, kelme, szőnyeg stb. Megbeszélték a jellemeket, helyszíneket.

A történet alapján táborzáró előadásban egyesítették a különböző művészeti ágakat, technikákat (irodalom, zene, festés, grafika, szövés, varrás, nemezelés, bábjáték, színház). Velem a papírmásé és az árnyjátékos bábos részt készítették. Igen gazdag, színes látványvilág valósult meg, s a tábori tevékenységről egy szép kiállítás zárta az alkotómunkát ősz elején Gödöllőn, a Művészetek Házában.

8. kép: Prizma tábor – színpadkép

2.2. Kutatók éjszakája, ELTE TÓK, 2015

Ezen a rendezvényen diákjaim munkájával a „Mese” területhez kapcsolódtunk más tanszékekkel együtt. Az átfogó témakör ezekben a játékokban a *Tündérszép Ilona és Árgyélus királyfi* című mese volt.

Az árnyjáték az egyik legváltozatosabb, legvarázsosabb, legkedveltebb része a bábműfajnak. Sokféleképp alkalmazzuk a képzés során. (Szép szakdolgozatok is íródtak a témában.) Bábóráinkon egyik csoportommal iskolai gyakorlatként készítettünk el egy bábélművet a tündérmeséből. Igen sokféle, gazdag technikai-formai megoldással szép és izgalmas világ létrehozása volt a cél, hogy a gyerekeket megnyerje. Árnyjáték, homokanimáció, egyszerű marionettek, fakanál bábok együttese, különféle terek, színpadfelületek – s ez igen fontos: dramaturgiai rendben.

A gyerekeket a Kutatók éjszakáján be tudtuk vonni ebbe, különféle dolgokat próbálhattak ki.

A homokanimációt például egy A/3-as méretű átvilágított üvegfelületen. Szinte nem is érdekelte őket, hogy valóban kialakul-e az a lepke vagy a fa, amit szeretnének, maga az anyag mozgása, illetve nagyban kivetülése már lenyűgözte őket. Örömmel próbálgatták az árnyjátékbábokat is, figyelték a különböző egymásra rétegződő áthatásokat.

9. kép: Árgyélus és Tündér Ilona – az egyszemű óriás

10. kép: Kutatók éjszakája

11. kép: A három ördög a meséből, árnyjáték és homokanimáció

2.3. Galanga alkotókör

Gödöllő mellett, Szadán, a Faluházban több évig vezettem hol gyermekeknek, hol pedagógusoknak ezt az alkotókört. A 2010-es nyári táborunkból válogattam. A Székely Bertalan Múteremház parkjában, a melléképület műhelyében együtt voltunk felnőttek,

gyermek (a tanítók s a kisebb-nagyobb iskolások). Velünk tartott egy nemrég végzett, már ott dolgozó ELTE-s tanítványunk is. A tábori napok egyik fő vonala a maszk- és testdíszítések mentén haladt. Igyekeztünk „visszavezetni a természethez” a gyereket e témákban, megismertetni velük az eredeti funkciókat, formavilágot (a törzsi kultúrákét). Itt is volt szerepe az árnyvilágnak, pl. kinn a szabadban a karunkra vetülő növényi árnyék ornamentikájának fotózása, illetve magán a karon átrajzolása. Nagy fontosságú volt az újraalkotás, a saját alkotások az eredeti szellemiséget megtartva. Egyéni munkák, közös munkák. Bábok is. A tanítók is alkottak! Volt, amit a gyerekekkel, volt, amit egyé-
nileg. De mindig a közös térben.

12. kép: Galanga tábor – indián mítoszok

13. kép: Galanga – kézjelek

14. kép: Galanga – fejdísz, maszk

2.4. „Népek kultúrája/mesék, mítoszok” projekt, 2012

Hasonló témakört ölelt föl az ELTE TÓK bábos kurzusán a *Népek kultúrája/mesék, mítoszok* projekt (2012). Ennek részeként marionettjátékot készítettünk árnyjátékos jelenetekkel összekötve. A történetet a hallgatók állították össze egy láncolattá észak-amerikai nyugati parti indián népek meséiből. (A *Fukar Marok lakomája* című gyűjteményből csak egy-egy oldalt kaptak, mely továbbgondolva saját történetté állt össze.) Így a csoport minden tagja egy saját bábbal, egyazon történetben vehetett részt. (Akár a Tündér Ilona esetében).

Papírmasé fejű, textilruhájú (mindenféle „indián” kiegészítővel), 3-4 zsinóros, egyszerű marionettbábok készültek. Díszletünk, mint oly sokszor, a meglévő kisebb-nagyobb drapériáinkból lett rögtönözve. Működött egy pauszpapíros sámandob-imitáció is, melyre vetítve nagyon jól hatottak az árnyjátékjelenetek. Állatfigurák is szerepeltek a mesében. Ebben a közös játékban mindenki nagyon felszabadultan, elmélyülten alkotott (lásd *Fukar Marok lakomája* képek).

15-18. kép: Fukar Marok lakomája, ELTE, óvodapedagógus szakosok

3. Néhány további műhelymunka, ELTE TÓK, bábkurzusok

3.1. *Robotváros* (2016, 2019); *Űrsárkányok harca a földi Nagy Dobozsárkánnyal* (2014, 2018), *Űrhölgyek, földi hercegnők*. Azonos alaptárgyakból teljesen különböző, egyéni bábok készítése volt a feladat. A tárgyanimációs gondolkodás erőteljes bevetése, „ready made” élmények, bár itt nem konkrét vagy „tisztá” tárgyanimációról volt szó. A robotok „jellem”, legkülönfélébb funkciói alakultak ki. Hulladékanyagok újrafelhasználásával és vegyes technikával készültek: műanyag, papírmásé a karaktert segítő mindenféle apró egyéb tárgyakkal összeillesztve. Rugóktól hajcsatig, csipeszen át számítógépes alkatrészekig. Nagyon változatos, egyedi megoldásokból jött létre sokféle karakterű robotfigura, együtt pedig egy bizarr, humoros, kedves, egyszerre merev és sürgő-forgó világot mutattak a filmdíszletek fotóiból montírozott játéktérben. Hátterek, zenék, hangeffektek keresésével egészült ki.

19. kép: Robotváros

20. kép: Mobilfejű sárkány

21. kép: Dobozsárkány, kávékapszulatartó doboz fejekkel

3.2. Fedezzünk fel TEREKET! 2018, 2019

Időnként bevonjuk a diákokat a tantermen kívüli, épületen bévüli alkotásba. Lehetőség volt erre például a víz világnapja, a bábszínházak világnapja vagy egy mesekonferencia rendezvény (ELTE) kapcsán. Installációk jöttek létre a folyosók, ablakok, lépcsőházak, oszlopok tereinek felhasználásával, több esetben a konkrét épületelem „bábbá változtatásával”, pl. A Nagy Korlátszörny, Korlátbéka, Függőmacska, oszlopon az *Aranyhaj*, *Égig érő paszuly* meséje.

21. kép: Korlátszörny

23. kép: Korlátbéka

24. kép: Égig érő paszuly

A mesekonferencia megnyitójára egy rövid, de élménydús bábos mozzanat készült. Csengettyűk-zörgettyűk hangjaira „kiraktuk” a mesekonferencia szót betűbábokkal. Papírhengerekből, textillel és hozzá illő papírféleségekkel burkolva, absztrakt-dekoratív, de felismerhető bábbetűkből (kb. 20-25 cm-esek), melyeknek egy-egy testrésze még mozgatható is volt, főleg az állatfiguráké.

A „kimozdulás” megszokott alkotózónánkból nem csupán a látványbéli változatoság miatt fontos, tudjuk. Kiskortól kezdve evidens lenne, hogy az egyoldalú fókuszálás (kisztal-kispapír-szemünk s kezünk, ujjunk mozgásai, sőt ugyanez a monitorral, tablettel) kiegészüljön más típusú szemfixációval, mozgásokkal, térérzékeléssel. S ez ne csak nagy ritkán történjen.

25. kép: A Mesekonferencia betűbábjaiból

4. Záró gondolat

A szegény ember kőlevele az időhiányt, a kevés óraszámot, a szűkös tantermet, a bábos műhelyhiányt, a zsúfolt csoportokat, a minimális anyag- és eszközkeretet jelképezi. Ehhez a terhelő kőhöz és üres vízhez azonban tanár és diák egyaránt hoz fűszereket és „levesbe valókat”, szellemi és tárgyi értelemben is. De egyre-egyre nehezebb. Bár a bábjáték elta-
poshatatlan és legyűrhetetlen, amíg csak megvannak a tenyereim és ujjaim, s találok hozzá akár egy papírgalacsint, mégiscsak az lenne haladó és jövőbe mutató, ha kellő feltételekkel dolgozhatnánk, ha a táborok értékeit az „órarend szerinti” időkeretben is jobban megtalálhatnánk. A minden irányú maradandóság érdekében, az elmélyítés érdekében, a minden irányú képességek és gondolatok fejlődése érdekében, a *gyermeki alkotókedv érdekében*.

25. kép: Arcpárok – diákmunkák, ELTE, óvodapedagógus szakosok

A fotók a szerző munkái.

Név: Bércesi-Dienes Erika

Munkahely: Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanító- és Óvóképző Kar,
Vizuális Nevelési Tanszék

Beosztás: művésztanár

Szakmai bemutatkozás: Bércesi-Dienes Erika képzőművész, jelmez-, díszlet-, bábtervező, művésztanár. Sárospatakon születtem 1964-ben. Tanulmányaim: Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola, Budapest (textil szakon); Comenius Tanítóképző Főiskola, Sárospatak (rajz szakkollégium), Magyar Képzőművészeti Egyetem (díszlet-, jelmeztervezés szak). 25 éve a budapesti ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Vizuális Nevelési Tanszékén dolgozom. Vizuális nevelést, bábjátékot tanítok. Tanszéki kiállításunk (tanárok és diákok munkáiból is) többször volt Budapesten. Sok tanfolyamon, szakkörben is részt vettem mint művésztanár, gyermekekkel, felnőttekkel. Terveztem bábszínpadai előadásokat is. Gödöllőn és a megyében számos kiállításon szerepeltem a Gömb Alkotócsoport tagjaként.